
Ivan Kolpakov

A tegnap manipulálása

Gulnaz Sarafutginova politológus arról beszél, hogy a Putyin körüli elit miként készítette elő a terepet a háborúhoz – nem az orosz nép „mentalitása” okolható

Gulnaz Sarafutginova: *The Red Mirror: Putin's Leadership and Russia's Insecure Identity (A vörös tükör: A putyini vezetés és Oroszország bizonytalan identitása*, Oxford University Press, 2020, 248 o.)

Ahogy elhúzódik Ukrajnában a háború és folyamatosan nő az áldozatok száma – köztük az orosz csapatokéi is – Vlagyimir Putyin támogatottsága mindenek ellenére még mindig emelkedőben van. Maga a háború is igen nagy népszerűségnek örvend Oroszországban. Eközben egyre nyomasztóbb a politikai helyzet, és a totalitarizmus jegyeit kezdi mutatni. A *Meduza* Gulnaz Sarafutginova politológussal, a King's College London professzorával beszélgetett arról, hogy az orosz hatóságok hogyan készítették fel előre megfontoltan a közvéleményt a háborúra.

Először is legújabb könyve, a *Red Mirror* címe felől kérdezném. Pontosan mi tükröződik a *The Red Mirror*ban?

Ez a könyv azért íródott, hogy a Krím bekebelezését követő optimizmus hullámának összefüggésében magyarázza meg Oroszországot. Az Oroszország és a Nyugat közti szakadék 2006 óta folyamatosan nő, amikor [az akkori elnöki tanácsadó, Vlagyiszlav] Szurkov azt mondta, hogy az orosz demokrácia nem fog örökké tartani. Ugyanebben az időben a Freedom House kutatóintézet kijelentette, hogy nehezen halad az

orosz demokrácia kibontakozása, és minden az önkényuralom felé halad. Mindez hozzájárult az Oroszország és a Nyugat közti növekvő nézetkülönbségekhez. 2014 után ez a szakadék hatalmasra vált. Az egész Nyugat félelemmel és meg nem értéssel kezdte szemlélni Oroszországot, míg a boldogságmutatók és a társadalmi önértékelés javulása és egyéb számadatok igencsak felfelé szöttek Oroszországban. Elég nehéz volt ezt megérteni; olyan érzés volt, mintha Oroszország egy másik világban létezne.

Új könyvemmel arra teszek kísérletet, hogy megépítsem azt az elemzést szolgáló fontos hidat, amely lehetővé teszi ennek a világnak a megértését. Tézise úgy szól, hogy Oroszországban a közvélemény a kollektív identitás politikájának lencséjén keresztül érthető meg. Ez az identitás a társadalmi jólét és Putyin 2014 utáni népszerűségének egyfajta hajtómotorjává vált. A vörös tükör metaforája az identitás fogalmának a lényegét ragadja meg. Amikor tükörbe nézünk, egy tükörképét látunk, amely sugározhat örömet, boldogságot, szépséget, de – a helyzettől függően – árulkodhat az életkorról, a ráncokról és elégedetlenségről is. Még akkor is, ha a tükörbe pillantó személy változatlan marad.

Ugyanez vonatkozik a kollektív identításra is. A társadalom látja a tükörképét valamilyen tükörben, de ez a tükör nem egy állandó dolog, hanem változik. Ráadásul, a kormány, vagy akár különböző társadalmi csoportok, különböző tükröket állíthatnak fel vagy támogathatnak. Az 1990-es években, miután a szovjet tükör eltűnt, először nem volt semmi, ami átvette volna a helyét. Nem volt kollektív tükör, amely megengedte volna az oroszoknak, hogy lássák az orosz nemzethez való kollektív odatartozásukat. Aztán a 21. században a Kreml végül felállított egy új kollektív tükröt. „Vörösnek”

nevezem, mert 2012 óta a hatalom megszi-
lárdítása ugyanazokkal a mechanizmusokkal
és elképzelésekkel történik, mint amelyeket a
Szovjetunióban alkalmaztak.

Mik ezek a mechanizmusok és elképzelések?

A szovjet identitás két alapvető pillérrel
rendelkezett. Az első a szovjet kivételesség ér-
zése volt, amely lehetővé tette minden szovjet
polgár számára, hogy egy különleges államhoz
tartozónak érezhesse magát. A második a min-
dig jelen lévő külső ellenség fenyegetése volt.
(Amennyiben egy szovjet iskolába jártunk,) emlékeztünkbe idézhetjük a történelemórákat,
ahol a történelemkönyvek fejezetei rendszerint
a következő frázisokkal kezdődtek: „A fiatal
szovjet köztársaságot...” Vagy: „Harc a kül-
földi beavatkozás és a belső ellenforradalom
ellen...” A szovjet állam megteremtésének első
szakasza után jött a fasiszta megszállók elleni
háború, majd a hidegháború, amikor a min-
ket körülvevő ellenség az imperialista Nyugat
lett. Az az érzés, hogy a Szovjetuniót mindig
ellenség veszi körül, alapvetően az állandó me-
chanizmusok egyike volt, amelyek a társadalmi
konzolidáció elérését célozták. A kollektív
kivételesség érzése szintén mélyen beegyöke-
resedett a szovjet társadalomba. Emlékezzünk
Petuhov, a technológus történetére; „És a mi
balettünk szintén a legjobb a világon”.

Nem meglepő, hogy ugyanazok a mechaniz-
musok, amelyek a szovjet időkben működtek,
ma is hatékonyak. Könyvemben azt próbálom
bemutatni, hogy az állami média miként alkal-
mazza igencsak aktívan mindkét mechanizmust.

Az orosz kivételességről szóló elképzelést
2012 körül kezdték el nagyon tudatosan népsze-
rűsíteni. A – kívül-belül – ellenségekkel körbevett
Oroszországról szóló képzet 2014 után rendkívüli
intenzitással kezdett beférkőzni a köztudatba.
Ahogy ma látható, miközben elborzadva körbe-
nézünk, ez vezetett el a háborúig.

2014-ben, amikor Oroszország először pil-
lantott a vörös tükörbe, ez fájdalmasan is-
merős, szeretetre méltó és önmaga számára
felismerhető volt. Természetesen a tükörben
látott elképzelések és jelképek nem voltak
minden orosz számára egyformán érthetőek;

jobban megérintették azokat az embereket,
akik megélték a szovjet időket. Hangsúlyoz-
nunk kell azonban, hogy a kormány a fiatal
nemzedék körében is terjesztette ezeket az
elképzeléseket, és az utóbbi abban a tudatban
nőtt fel, hogy országuk valamikor régen erős
és hatalmas volt, aztán összeomlott, de most
már kezd újra talpraállni. Nem meglepő, hogy
Krim: Hazatérés a címe annak az elhíresült
dokumentumfilmnek, amelyet oroszok milliói
néztek meg. Történetek próbálkozások ezeknek
az elképzeléseknek és jelképeknek a vonzóvá
tételére még azok számára is, akik nem járták
be ezt az utat a szovjet időkben.

Mi teszi az Ön érvelését eltérővé attól az elképzeléstől, hogy van egy „bizonyos típusú szovjet mentalitás”, amelyet soha nem fog- nak kiirtani az oroszok agyából?

Ellene vagyok a történelemben a determi-
nisztikus magyarázatoknak, egy ország vagy
kultúra velejárójának tekintett „kulturális kód”
vagy „történelmi mátrix” keresésének. Az ilyen
beszámolók kizárják a társadalmi átalakulás le-
hetőségét és elvonják a kutatókat a társadalmat
érintő változásoktól, miközben figyelmüket
a megváltoztathatatlanul kötik le. Bizonyos
mértékig ezek a magyarázatok valószínűleg
egyszerűbbek, főleg ma, mialatt Oroszország
bűnös háborúját vívja Ukrajnában, és jövő-
je komorabban fest, mint valaha. Számomra
azonban a „különleges kultúrán”, „különleges
személyiségen”, illetve valamiféle „jól kita-
posott ösvényen” vagy mátrixon alapuló érvek
szem elől tévesztik az elsődleges bűnösök
által játszott szerepet és a probléma elsődleges
okozóit: az orosz politikai elitet és Oroszország
vezetőjét.

Elengedhetetlen annak megértése, hogy a
szovjet időkből örökölt kognitív struktúrák ott
nyugszanak más elképzelések és paradigmák
mellett, amelyek képesek más előrevezető utat
kijelölni. Éppen ezért hangsúlyozom könyvem-
ben a politikai vezetés kérdését. A Kreml poli-
tikusai és az általuk irányított média kimazso-
lázzák a múltnak azokat az elemeit, amelyek
az ő céljaik elérését szolgálják, illetve lehetővé
teszik, hogy ők továbbra is a kormányrúdnál
maradhassanak. Könyvemben azt próbálom

bemutatni, hogy a politikai vezetés és az elit a felelős azért, hogyan használják ki a történelmet és a puskaporos helyzeteket.

Az 1990-es években Borisz Jelcin volt az elnöke ugyanennek az országnak, amely ma is létezik. Ő azonban a reformokra, az orosz múlt újraértelmezésére és egy új orosz jövőképre helyezte a hangsúlyt. Jelcin arra összpontosított, hogy mi lehet Oroszországból, míg ma a Kreml arra teszi fel a pénzét, ami Oroszország egykoron volt. Ugyanakkor ez nem jelent kísérletet a múlthoz való visszatérésre; jelenleg ez a hatalom megszilárdítására tett törekvés olyan pszichológiai módszerek felhasználásával, amelyek a tegnapi történésekkel manipulálnak.

Az én érvelésem szerint a politikai vezetést és az elitet terheli a felelősség a történelem manipulálásáért, valamint a kollektív identitás megteremtésére irányuló bizonyos politikák népszerűsítéséért. Ezek azok az intézkedések, amelyek a mai orosz társadalmat egyfajta agresszív, nyugatellenes, bebetonozott állapotba juttatták.

Úgy érti, hogy ők alkotják meg azt a szemüveget, amelyeken át az emberek a valóság életben szerzett tapasztalataikat látják?

Igen, mivel a 1990-es évek történéseinek lehetséges lenne egy teljesen másfajta értelmezést is adni. Azt is mondhatnánk, hogy Oroszország rendkívül nehéz időközön ment keresztül, de tudtuk, hová tartott és miért; hogy erős nemzetté válik majd, ha katonai erejének fitogtatása és más területek bekebelezése helyett a humán tőkébe – művészetbe, kultúrába, sokféleségbe és így tovább – fektet be.

De mennyire szabadon választhat az elit a rendelkezésére álló elképzelésekből?

A propagandának ahhoz, hogy működőképes legyen, valamennyi igazságot is kell tartalmaznia, és nem épülhet pusztán csak hazugságokra. Vannak dolgok, amelyek nyilvánvalóan álhírek, de még a félretájékoztatás is illeszkedhet a valóság értelmezését szolgáló, elfogadható keretek közé. A sikeres propagandának kell, hogy legyen némi igazságtartalma, és ebben az értelemben a Kreml propagandája nagyon sikeresnek mondható.

Az 1990-es évek valóban rendkívüli gazdasági és társadalmi károkkal jártak, és ami a legfontosabb, ez az időszak jelképes értelemben volt veszteség sokak számára. Természetesen nem mindenki élte meg így. Sok ember számára azonban értelmét veszítette az arról az országról kialakult elképzelés, amelyben éltek, illetve a kollektív identitás, amelyhez tartoztak. Az emberek elvesztették állásukat, megélhetésüket stb. Az 1990-es évek elején Kazanyban éltem, és emlékszem, milyen kiszolgáltatottnak éreztem magam, amikor éjszakánként hazafelé tartottam a villamosmegállóból.

De nem Oroszország az egyetlen hely, amely keresztülment ezen; ez gyakorlatilag minden posztszovjet államra igaz. Ezért nagyon érdekes összehasonlítani, hogy különösen ezek a kormányok hogyan fogják fel ma azt, ami a kilencvenes években történt velük. Például Lettországbán, Litvániában, Észtországban, Magyarországon, Lengyelországban és a Cseh Köztársaságban, amelyek ma már az EU részei, ezt az időszakot az átalakulás szemüvegén keresztül szemlélik. Még ha nagyon fájdalmasak is voltak a történések, szükségesek voltak ahhoz, hogy létrehozzák saját független nemzeti államaikat, amelyek később úgy döntöttek, hogy Európához csatlakoznak. Most így értelmezik ezeket a reformokat, tudják, hogy azok mit szolgáltak.

Oroszországban elveszett a reformok eredeti jelentősége. Ezért a jelentőségvesztésért pedig az elit felelős. Az 1990-es évek végére Jelcin megértette, hogy ez küzdelmes évtized volt, és ez világosan kihallatszik záróbeszédéből. De ő tudta ezt, és hiit abban a döntésben, amit hozott. Putyin nem volt ilyen magabiztos, vagy inkább az ellenkezőjét gondolta. A Kreml lehetőséget látott abban, hogy a saját céljaira használja fel a nemzeti közhangulatot. A kezdeti reformok [az 1990-es évek reformjai] jelentősége nélkül, ezt az évtizedet talán csak nyomasztónak lehetne tekinteni, miközben Oroszország és az oroszok valaki gonosz mesterkedéseinek estek áldozatul.

Ez volt a Kreml médiagépezetének legnagyobb hatású reformja – a kilencvenes évekre rájátszva megalkotni azt a közvéleményt, hogy ezt lehet a modern kori orosz történelem legnehezebb időszakának tekinteni. Ez a narratíva

azt sugallja, hogy ez a nehéz korszak Putyin eljövételével ért véget, amikor a hazafiasabb értelmű elit hatalomra került, és a gazdasági növekedésnek indult. Mindazonáltal a kilencvenes években törtéteknek radikálisan eltérő értelmezései is lehetségesek voltak. Például: „Nehéz időköt éltünk át, veszteségeket szenvedtünk el, de most gazdasági növekedés tapasztalható, és országunkban az élet egyre jobbá válik azoknak a reformoknak *köszönhetően*.” Senki sem beszél arról, hogy a gazdaság miként kezdett el növekedni épp ezek miatt az ellentmondásos reformok miatt.

Mellékesen megjegyzendő, hogy mind Németország, mind Japán háború utáni történelmében megtalálható a „gazdasági csoda” jelensége. Ezt a pozitív társadalmi és politikai konstrukciót használták a háború utáni reformok igazolására, hogy a németek és a japánok megmagyarázhatják maguknak, hogy „igen, átmentünk a de-faszálódás időszakán, de most sikeres társadalom vagyunk, gyorsan talpra állunk és haladunk előre”. A liberális reformok nehéz időszaka után Oroszországban is gazdasági növekedést tapasztaltunk, ami nem következett volna be, ha nincsenek ezek a reformok. De ahelyett, hogy ezt „orosz gazdasági csodaként” tartottuk volna számon, ami igazolta volna a fájdalmas posztszovjet átmeneti korszakot, a Kreml úgy döntött, hogy nemcsak lenullázza a kilencvenes éveket, hanem történelmünk egy sötét foltjának tekinti azokat, beletaposva őket a sárba. Ez lehetővé tette az orosz elnök számára, hogy gáncs nélküli lovagnak tűnjön, aki elúzi a sötétséget az országból.

Az elit a felelős azért, ahogy a társadalom megválaszolja *A fivér 2* –1997-es orosz neo-noir bűnügyi film – híres kérdését: „Mi a hatalom, testvér?” Putyin válasza szerint ez Oroszország katonai képességében rejlik, Oroszországban mint nemzetben, amely félelmet és tiszteletet ébreszt. Az oroszok többsége számára azonban egy másfajta válasz éppolyan csábító lett volna; egy olyan válasz, amely magában foglalta volna a gazdasági fejlődést, az emberi képességek kibontakoztatását, a „tudásalapú gazdaságot”, olyan kulturális, pénzügyi és műszaki termékek létrehozását, amelyek nemzetközi érdeklődést

kelthettek volna. Ebben is rejtőzhetett volna az erőnk. Ehhez ugyanakkor másféle politikai intézményekre, független bíróságokra és a magánvagyon védelmére lett volna szükségünk. Sajnos, Oroszország politikai rendszerének és intézményeinek fejlődése teljesen más irányt vett. Erről első könyvemben már írtam (*Political Consequences of Crony Capitalism Inside Russia, 'A haveri kapitalizmus politikai következményei Oroszországon belül'*).

Kivételesnek mondható az, ahogy Oroszország a kollektív traumát a rezsim legitimálására használja?

Egyáltalán nem. Én ezt a társadalmi identitás elméletének prizmján keresztül értelmezem és mutatom be. Ezen keresztül a vezetés kérdését folyamatként vizsgálja, mint a vezető és utódai közötti kapcsolat alakulását. Ennek eredményeként az utódok úgy tekintenek a vezetőre, mint olyasvalakire, aki mindenekelőtt a csoport érdekeit tartja szem előtt, aki annak a csoportnak egyfajta prototípusát képviseli, és azt jelentősebbé teszi mások és saját szemében. A legfontosabb, hogy e folyamat során felerősödik a csoporthoz tartozás érzése.

Ez az elmélet segít abban, hogy belássuk annak a ténynek a fontosságát, hogy sok orosz Putyint a nemzet érdekeinek előmozdítójaként látja, aki nagyra teszi Oroszországot a világ politikai arénájában; egy erős Oroszország szimbólumát látják benne. Teljesen általános megfigyelés a szociálpszichológiában, hogy minden egyén egy olyan csoporthoz akar tartozni, amelyik jobb a többinél. Létezik még egy csoport-diszkriminációs hatás is: az emberek másoknál mindig jobbnak érzékelik azt a csoportot, amelyhez tartoznak; minden kognitív lehetőséget felhasználnak annak bizonyítására, hogy az ő csoportjuk a legjobb.

Az oroszok számára ez az elfoglaltság megerősítést nyert a Krim elcsatolásával, amikor az orosz nemzethez való tartozás érzése egyfajta büszkeséggel és általában vett pozitív érzésekkel kapcsolódott össze. Emiatt pedig sok orosz természetesen úgy tekintett Putyinra, mint erős vezetőre.

Nem Putyin az egyetlen, aki ezeket a mechanizmusokat alkalmazza. [Donald] Trump, volt amerikai elnök például annak ellenére, hogy

milliomos és üzletember, az amerikaiak azon csoportjait szólította meg, akik a globalizáció következtében úgy érezték, hogy kicsúszott a lábuk alól a talaj, és kiszorultak a társadalomból; akik a vállalatok Kínába, Mexikóba vagy Brazíliába távozásával elveszítették munkahelyüket.

Az utóbbi következménye az volt, hogy számos amerikai nagyváros hanyatlásnak indult, és mivel nem volt szociális védőháló, amely a felszínen tarthatta volna az embereket, sokan még inkább a társadalom peremére szorultak. Trump ennek az embercsoportnak az érzelmeire játszott rá, a veszteségérzetükre, a traumára és az önbecsülés hiányára. Azzal, hogy megszólította őket, megpróbált nekik valamiféle reményt kínálni és képviselni őket a hatalom felsőbb szintjein. Mindez azt jelenti, hogy nem egyedülálló az orosz példa arra a stratégiára, amely a kollektív identitásra való ráeszmélésre épít.

Az Ön könyve angolul jelent meg, és alapvetően a nyugati olvasókat célozza meg. Tervezi, hogy lefordítsák oroszra? Ha igen, hozzáigazítják-e az orosz olvasók ízléséhez? Hogyan csinálná mindezt?

Ez nagyon fontos kérdés, sokat gondolkoztam már róla. A jelen kiadás bevezetőjében azt írtam, hogy ha orosz közönség számára írtam volna a könyvet, valószínűleg teljesen másként nézett volna ki. Jelenleg a fő üzenete így szól: „Meg kell értenünk, hogy mi történt Oroszországgal, és hogy milyen szerepet játszott ebben az elit, és hogy ez miként feleltethető meg az orosz átlagpolgárok játszott szereppel, továbbá, hogy ki a hibás.” Nyugaton gyakran esik szó arról, hogy miként vezettek bizonyos kulturális és történelmi utak az orosz tekintélyelvűség örökös reinkarnációjához. Én azt a szerepet mutatom be, amelyet az elit és a vezető játszott egy olyan helyzet megteremtésében, amelyben ma találjuk magunkat. Ez arra enged következtetni, hogy más típusú elit jöhet és veheti át a maiak helyét, másfajta elképzelésekkel és más ideológiai elvekkel, akik képesek a társadalmat másfajta irányba terelni.

Ha az orosz társadalom számára írtam volna, a könyv fő üzenete az lett volna, hogy „Ha vízbe estél, akkor ússz ki a partra vagy elmerülsz”.

A könyvben még utalok is erre a mondásra. Akkor miért nem az orosz közönségnek írtam ezt a könyvet? Nos, ennek erkölcsi okai vannak. Ki vagyok én, aki külföldön élek és kívülről nézem Oroszországot, hogy magamra vegyem annak felelősségét, hogy megmondjam az oroszoknak: minden rajtuk múlik? Ez túl nagy feladat lenne. Nem érezném helyénvalónak, ha Londonból üzennék ilyesmit.

A Nyugatnak el tudom mondani, hogy „Nem értitek Oroszországot, próbáljatok így nézni rá, [mint a könyvben], de nem tudnék az oroszoknak a szemükbe nézni és így szólani hozzájuk: „Fiúk, nem csináljátok jól, ezt és ezt kellene tennetek helyette”. Mivel nem Oroszországban élek, nem hiszem, hogy jogot formálhatnék erre.

Természetesen szeretném azt hinni, hogy meglesz a haszna, ha az emberek Oroszországban az elképzeléseim iránti bizonyos szintű nyitottsággal hajlandók olvasni a könyvemet. A ma Oroszországában a kollektív érzelmeket nagyon hatásosan manipulálják a közzszférán és a valóságra húzott különböző keretrendszerek alkalmazásán keresztül. Megkíséreltem feltárni ezeket az érzelmi tényezőket. A pszichológusok úgy vélik, hogy az érzelmeik átbeszélése segíti az embereket a feldolgozásokban. Bizonyos mértékig a könyv ezeket a kollektív érzelmeket próbálja megvitatni, megteremtve ezzel a társadalmi átalakulás lehetőségét.

Mikor fog készen állni az orosz társadalom az átalakulásra?

Az a háború, amelyet az orosz kormány kezdett el Ukrajnában, kizárta a lehetőségét annak, hogy átbeszéljük ezeket a kollektív érzelmeket, és hogy a civil társadalom megfelelő reakciót adjon erre. Oroszországban sok ember agresszívan védekező álláspontra helyezkedik, védelmezi és mentegeti az orosz elnök bűnös döntését. Nem látom, hogy Oroszország hogyan lehet egy ilyen igazságtalan háború nyertese, és csak remélni tudom, hogy mihamarabb véget ér.

Természetesen Oroszország az utóbbi 10-15 évben a társadalmi átalakulás állapotában van. Láttuk a helyi aktivizmus növekedését, előrelépés történt az állampolgári tudatosság terén

és az oroszok fiatalabb nemzedékeit is egyre jobban bevonták a közösségi tevékenységekbe. Nem véletlen, hogy az elmúlt két évben az elnyomás is fokozódott. A társadalmi átalakulás azonban általában egy ország gazdasági fejlettségén alapul. Ahhoz, hogy az emberek öntudatosabb állampolgárok lehessenek, szükségük van a gazdasági jólét bizonyos minimális szintjére. Minél szegényebbek az emberek, minél elkeseredettebb a megélhetésért folytatott küzdelem, annál nehezebb elgondolkodni azon, hogy hogyan változtassák meg az ország intézményeit. Mindig a megélhetés áll az első helyen. Oroszországban 2013-ig javultak a gazdasági körülmények. Tízévnnyi fejlődés után láttuk a 2011–2012-es tüntetéseket, amelyek – ahogy én látom – visszatükrözték azt, hogy a gazdasági fejlődés miként nyilvánult meg társadalmi és politikai területen.

Aztán 2013 után megtorpant a gazdaság. Ukrajna lerohanása mindenekelőtt azt mutatta, hogy a Kreml szegénységben akarja tartani Oroszországot. Ily módon a militarizált állam könnyen térdre kényszerítheti a társadalmat annak veszélye nélkül, hogy megélné külön a politikai vagy az ellenzéki tevékenység. Elvileg ez a helyzet nagyon sokáig fennmaradhat. Sok állam hosszú évekig tarthatja polgárait ilyen elnyomás alatt.

Mi fog történni az orosz közvéleménnyel jövőre? Gyakran hallunk ilyen kijelentéseket, mint például „Túléltük az 1990-es éveket, ezt is kibírjuk majd, és ez igazából jót fog tenni a gazdaságunknak, és erőre kap tőle.”

Az a nézőpont, amely segít megértenem a Krimben történtekhez való viszonyulásukat, lehetővé teszi számomra annak megjósolását, hogy sok orosz hazafias érzelmekkel és a hatalmi konszolidáció keretein belül fog reagálni erre a háborúra. Attól tartok, hogy nem lesz tömeges háborúellenes mozgalom, és hogy kisebbségben vannak azok az oroszok, akik fájdalommal és elborzadva nézik a történeteket. Ráadásul egyre erősebb ellenszéllel fognak találkozni. Így Oroszország belső megosztottsága csak fokozódni fog, és a következményei sokkal kellemetlenebbek lesznek. Hogy

mindez meddig tart, az attól függ, hogy a politikai rendszer milyen gyorsan tud rendeződni. Ez nem lesz rövid folyamat, de az idő előrehaladtával egyre több ember számára válik majd világossá, hogy a fennálló helyzet nem az orosz társadalom javát és a jövőt szolgálja. Elkerülhetetlenek a jövőbeli változások.

Aztán majd megint napirendre kerül valamennyi, az orosz nemzeti identitást érintő kérdés. Ezeknek a jövőbeli beszélgetéseknek a kiindulópontja nem Oroszország áldozati mivolta, hanem agresszori szerepe lesz majd. Ha eljártsszunk egy pozitív forgatókönyv gondolatával a jövőre nézve, akkor egy új orosz társadalom csakis az ország által elkövetett tettekért való felelősség felvállalásából születhet meg.

A közeli jövőt illetően azonban nem látok semmilyen reménysugarat. Néha úgy tűnik, mintha utolsó reményünkötől fosztott volna meg bennünket ez a háború. Mindenesetre, próbálunk reménykedni, és várjuk a háború végét.

(Meduza)

Francis P Sempa

Atomsztyeppe

Togzhan Kasszenova: *Atomic Steppe: How Kazakhstan Gave Up the Bomb (Atomsztyeppe: Hogyan mondott le Kazahsztán az atombombáról*, Stanford University Press, 2022, 356 oldal) című könyvének recenziója

Kazahsztán, hasonlóan Ukrajnához és Fehéroroszországhoz, a Szovjetunió 1991-es bukása után ideiglenesen potenciális atomhatalommá vált. A szovjetek 104 darab SS–18 interkontinentális ballisztikus rakétát (ICBM) telepítettek a kazah sztyeppére, amelyek több mint 1400 nukleáris robbanófejet tartalmaztak. Ezek voltak a legméretesebb és legfenyegetőbb szárazföldi telepítésű szovjet nukleáris fegyverek; a szovjet összeomlás után bizonytalan volt, hogy a jövőben ki fogja ellenőrizni ezeket. A kazah születésű